

Döbrentei Kornél: Szökőév

Amikor Döbrentei Kornél első kötete, *A Skorpió jegyében* megjelent (1972), Ágh István a versek egyik legfontosabb jellemzőjeként a rimbaud-i versteremtő lázat emlegette. S valóban van valami rimbaud-i Döbrentei költői alkatában és lírájában. Az ő versei sem könnyen érthetők, a befogadás olykor komoly olvasói erőfeszítést tételez föl. Mégis a látomások, nyers erejű képek, színek, a hol oldott, hol súlyosan zuhogó sorok még a homályos, enigmatikus versekben is rabul ejtenek. Rimbaud azonban rövid három év alatt megalkotta életművét, s csak utána lett a világ vándora. Döbrenteinek viszont költői kibontakozását előzte meg a tengerész múlt. Hogy mi mindent jelentett ez a mozgalmas élet költőnk számára, azt verseiben lépten-nyomon tapasztalhatjuk.

Miként ama nagy francia, ő is mohón, féktelenül habzsolja a világot. „Engedj hétmérföldes meséket lépni, élet!” — követeli a *Harmincadik születésnapomra*. Majd minden versben ott a teljes élet utáni sóvárgás, a teljességigény. — De ez nem a befejezettség, hanem a kifosztottság élménye.

*de nem tudunk telitalppal az óceán
sárkánytövissein járni: hátunkban
gyökérik a hegynehéz bornyúháza,
mohácsokkal teli;*

*de nem tudunk
a földről szárnyrakelni; napnyúzza
vállunkon a tenger ólomkönnyepektől
degesz zsák! —*

*állunk megbabonázva
a délibáb hatalmában, balkáni
kentaurok: derekunktól lefelé
sivatag, és köddé tömjenző butaság
a koponyatetőkig.*

(Egy szólósgazdára)

Az álmok és a valóság ellentétének érzékeltetésére gyakran tűnnek föl az életet és annak pusztulását együtt kifejező társítások. A *Tavaszbán* például „Bakancs delel a tulipánok szívében”. Nem véletlen, hogy Döbrentei olyan sűrűn és előszeretettel írja le a legkülönbözőbb virágok (ibolya, margaréta, rózsza, tulipán, nárcisz, pipacs stb.) neveit. Nemcsak a versvilág színességét, buja színgazdagságát, az ezerarcú világhoz való kötődést, hanem az egyszerű látványtól a jelképesig vezető utat is jellemzi ez a tény. A „mindenség szerelme” mellett azonban ott van — nem retorikusan, nem üresen puffogó deklarációkban — a konkrét közösséghez tartozás tudata is: „Dunaköldökszínóromra kötött hazámat vontatom...” (*Szomjúság*) Igaz, a líra, a képszerűség új útjait keresi Döbrentei, de példaképei — miként egyik nyilatkozatából kiderül — „a magyar költészet századaiból azok a férfias költők, akik mint Balassi, Zrínyi vagy Petőfi, az erő és erkölcs dolgában is kiállották a történelem próbáit”. A szépségszeretet, a vad élni akarás, a hetyke magabizás és tüzeség, a nyers szókimondás és a valóságlátás keménysége valóban a nagy költőelődökre emlékeztet. „fejünkön hetykemód a Nap, rembrandti piros satyak” — írja a *Tél* című versben. Aki e kötetet olvassa, tudja, nagy baj nem lehet: „jöhet a sárkány”. (*Gólyalábon*)

Mit jelent Döbrenteinek a vers? Mi a Döbrentei-vers jellege? Ha e kérdésekre válaszolni próbálunk, első helyen a képet, a képalkotás módját kell említenünk. Baudelaire óta tudjuk, hogy a váratlan, a meglepő, a meghökkentő a szépség egyik

nagyon fontos alkotóeleme. Apollinaire szerint pedig „az Új a meghökkentésben rejlik”. Nos, a váratlan, a meglepő Döbrenteinek is célja, s ez a szándék a költői technika síkján a kép megnövekedett szerepét hozza magával. Ezért lehet, hogy a két vagy több dolog közötti szokatlan kapcsolat fölismerése igen bonyolult szellemi műveletet követel az olvasótól. „... föl-földobott kő, rigóvá megeredtél, / akit, ha meghal, elejt az ég. / Bombatólcseréd szívünkig érő / vákumában málna, vanília, csokoládé.” (S azóta.) Az ilyen s ehhez hasonló sorokat persze képtelenek vagyunk fölfogni. Kép ugyan lenne, de sajnos, követhetetlenül zavaros. Ám a *Szökőév* verseire nem elsősorban ez a jellemző. Hosszan idézhetnénk a kötetből a jobbnál jobb, eruptív erejű képeket. A Csontvárynak ajánlott *Tivadarfa* kezdő sorát: „Körülülöm gyémántomat a tengert, egymagam.” A *Szomjúság* mély- és sokértelmű látomását: „Csatákat harmonikázó mezőkön / a zátonyrafutott csodaszarvas / egy halom szörnyethalt bicikli.” Vagy a nemzedéki alapélménynek is fölfogható *Tél* befejezését: „A vérünk illatából gyöngéd havazást / szőnek az angyalok és a szívünkig / lassan fölúszik a hattyú tél.” Már az első kötetben is olyan invenciózus metaforákat fedeztünk föl, mint például a „Káposztakatedrális”. A *Szökőév*ből most a tökéletes „Dózsakoronadél / Vörös menzaNap”-ot említjük. Eleinte bánt, hogy alig van vers, amelyből a Nap szó hiányozna. Már a verscímekben is ott van: *Napkorong*, *Nap-lövő*, *Napforduló*. De ha van bennünk türelem, akkor megértjük, hogy mit jelent a költőnek a kozmológiának ez a mítosza. Kulcsszó a Nap — a teljes élet, az élni akarás jelképe Döbrentei költői nyelvében. A költő viszont szüntelenül a Nap által jelképezett állapot időlegességét vagy elérhetetlenségét érzi. „Sörmankóval a Nap iránt, én, békenyomorék” (*Szomjúság*); „Fejemben leáldozik a Nap” (*Nyár*); „Gerincünkől kihajt az Isten diadalive, / boltozatán átrobog a Nap”. És ugyancsak *Az utazásban* egy másik égitest: „Vonszoljuk a bokánkra láncolt Földgolyót / a délelőtt aranyporában.”

Váncsa István kitűnő esszéjében (*A Scorpius és a Taurus között*, Kortárs, 1977/9.) „szubjektív jegyzeteivel” próbálja megvilágítani néhány Döbrentei-vers születését. A *Szomjúság*ban olvasható például ez a rejtélyesnek tetsző sor: „Hordóban savanyítanak fejemet”. Csak Váncsa kommentárjából tudhatjuk meg, hogy itt egy közösen elbliccelt tanfolyamról van szó, s így világos, hogy a vers elején bejelentett nagy elhatározás („Leiszom nyakamról a fejemet”) mi *helyett* izmosodott meg a költőben. A képek tehát mindig azonosítható lírai szituáció keretei között mozognak, legfőképpen az olvasó nincs beavatva minden ilyen vershelyzet titkába. A képi logika valójában nem annyira bonyolult, hogy bátran a Döbrentei-vers szürrealizmusáról beszélhetnénk. A képzeletet ugyan semmi nem korlátozza, de a fantázia merészsége, a merész képalkotás önmagában még nem feltétlenül szürrealizmus. (A merészség egyébként a szimbolizmusnak is sajátja.) Döbrenteinél nem a meghökkentő *szürrealista* képalkotás meglovagolásáról van szó, helyesebb a képalkotás *szürrealisztikus* módjáról beszélnünk. Ez persze — Szabó Lőrinc szavaival szólva — nem „szürrealizmus népi magyar hangon”. Döbrentei szabadversei inkább a magyar avantgarde örökségéhez nyúlnak vissza. Bori Imre írta Kassákról: „Egy költő, akinek nem adott meg a dal kegyelme...” Érvényes ez valamiképpen Döbrenteire is.

Ha a nagy művészi kifejezőerőről árulkodó részletek, s az igényes és fontos gondolati mag nem is minden esetben forr igazán egésszé, hibátlan művészi alkotássá, az máris bizonyos, hogy nagyformátumú líra érlelődik Döbrentei Kornél műhelyében. Ez a vékony kötet újabb bizonyítéka annak, hogy változatlanul helye és létjogosultsága van a lefokozott étellel szemben — még csalódások árán is — a teljes vállaló és igénylő költői-emberi magatartásnak. „Engedj vonítani tisztaságért — erős vagyok, / engedd hinnem: száz mennyet félvállon elbírok.” (*Harmincadik születésnapomra*.) Szurkoljunk hát Döbrenteinek! Mindannyiunk ügye az övé. (*Magvető*.)

OLASZ SÁNDOR